

АТИЛЛА РАСИХ

ХИКӘЯ

РИББ ЛОКСНЫН
ҮЛЕМЕ

1

Шәһәрдә алтын көз булмый.

Шау-шулы кысрык урамнар өстенә кургашындай тонык күк гөмбәзе каплап куелган. Сәләмә болытлар туктауны белмәстән, аз гына да ачылып китмәстән, түбәнтен генә агылалар. Болганчык күлләвекләрдә күк йөзе дә, кирпич стеналар да чагылмый. Дымык аллея комы, төсен жуеп, сыек боткага әйләнгән.

Вакыт-вакыт көчәеп киткән жил ботаклардан үле яфракларны өзеп ала да юеш асфальтка китереп каплый, ә салкын тамчылар аларны жиргә кадаклап куялар. Битне чәнчи торган үткен тамчыларга жил ачысы сеңгән.

Көз бишек жыры көйли: «Йоклагыз»,— ди ул үзе чишендергән агачларга һәм яшь сыга. Юк, кызганудан түгел, чөнки битараф табигать рәхим-шәфкәтне дә, яманлыкны да белми.

Әле кайчан гына кояш нурына чумган бакчадан көзгә жил тереклек жылысын сөрөп чыгарган да желекләргә үтә торган вак яңгыр жәйге эзләргә юып алып киткән. Монда гашыйклар да ант эчмәгән, йортсыз-жирсез сукбай да көрсенеп утырмаган, балалар да чыр-чу килмәгән диярсең.

Жил бакча капкасын шыгырдата, баганага эленгән фонарьны өзәргә маташа, телеграф чыбыкларын кыл итеп чирткәләп моңлы бер көй уйный: «Йоклагыз, йокла...»

Бакча эскәмиясендә, бөкшәеп, кулларын тез башына кушырган бер кеше утыра. «Көз,— дип пышылдый аның туңган иреннәре.— Әйе, көз...»

Жил аның чабуын тарткалый.

«Йокла, Рибб Локс, йокла».

Гомер артта калды. Яшисе яшәлде, күрәсе күрелде. Татлы хыяллары

белән яшьлек, дөньяви мәшәкәтләр белән тулган ирлек чоры күптән узды.

Гомер үзенә чигенә якынлашкан саен дөнъяның гаделсез булуы, тигезсезлеге ачыграк күренә һәм күңелдә әллә ни төрлө нәфрәт-ачу кузгала, әйләнә-тирәгә карата дошманлык тойгысы үсә бара. Тик зәңгәр тамырлары бүрткән куллар хәлсез, йодрыклар йомарланмый, яңгырашын жуйган тавыш та пышылдап кына чыга. Каһәр суккан тормыш!

Дөнья исә үзенчә яшәвен белә. Йөрәк жылысы сүрелгән кешедә аның эше юк. Әнә шалтыр-шолтыр килеп шыксыз трамвай узып китте; шәрә ботаклар артыннан шәмәхә неон рекламасы чекерәеп тора; урам чатыннан, жылгә ияреп, машиналар гөрелтесе һәм репродуктор шавы ишетелә...

Яшисе яшәлде, күрәсе күрелде, гомер кичәгә көндә калды. Алда— тынычлык, мәңгелек йокы анда... Бәлки, аны үз ирегең белән якынайтырга кирәктер? Бәлки... баз шикелле караңгы квартираны, шушы эчпошыргыч көннәрне әле тормыш камчысының төмен татымаган яшьләргә, бию майданчыгы катын сагалап торган тар балакларга, бушбугаз репортерларга, көн туды исә чиратка йөгерә торган бытбылдык хатыннарга калдырып китү хәерлерәктер? Яшәсеннәр, әйдә... Ә яшәү үзе үк әкреләп үлә бару дигән сүз түгелмени?

Рибб Локс кыршылган кесә каплавычын күтәреп кульяулыгын чыгарды да, ничәмә-ничә еллар буе турылыклы хезмәт күрсәткән күзлеген салып, ирексездән сытылып чыккан сыңар яшен сөртте.

Галәм өчен, әйтчә, адәм, син кем генә?

Синәң яшәү барлы-юклы төтен генә.

Нигә килдем? Нигә китәм? Максат нидә?

Юк, җавап юк бу сорауга һичбер кайда...— дип пышылдады ул үз-үзенә, Гомәр Хәйямны исенә төшереп.

Рибб Локс бакчада бер ялгызы иде. Хәер, ул бөтен гомере буена шулай ялгыз яшәде, гаилә корырга да өлгермәде, ә дуслары әкреләп аңардан читләшеп беттеләр. Дуслар? Менә егерме ел инде аның танышларын күргәне юк. Күрергә дә теләми ул аларны.

Жир йөзөндө Рибб Локстан да бәхетсезрәк кеше бар идеме икән? Кайчан да булса яшәгән идеме икән? Ай-һай!

Балачакта ул тормыш авырлыгы күрмәде. Урта хәллеләр исәбенә керә торган гаиләдә аңа жил-яңгыр тидермәскә тырыштылар, ул дөньяда юксыллар һәм капкорсаклар барлыгын белми үсте. Бәләкәй Рибб математикага гаять сәләтле булып, елдан-ел олимпиадаларда бүләк алып килде, һәм укытучылары малайга зур өметләр багладылар. Колледжда чакта ук инде ул Кояш системасындагы бер астероидның траекториясен исәпләп чыгарды. Гәрчә моның белән ул фәнгә артык яңалык өстәмәсә дә, бу хезмәтә аңарда үз көчләренә ышаныч уятып, иртәгесе көнгә ишек ачкан кебек иде. Малай үзенң гыйлем өлкәсендә эшләячәгенә шик тотмады.

Егерме яшьләрендә чакта егет ике төрле яңа фоторецепт уйлап тапты һәм шул көннәрдән химиягә бирелде.

Ләкин Риббны дөньяда уңышсызлыklar гына көтеп торган диярсен. Нәрсәгә генә тотынмасын, нинди генә ачыш ясамасын, яшь галим беренче булып түгел, ә язмышның тискәрелеге һәм көлүе аркасында, икенче кеше булып кала иде. Рибб Локсның хыялларын аз гына вакытка соңга калу дигән нәрсә челпәрәмә китерде. Көрәш тәрбиясе алмаганлыктан, ул мәкер-хәйләләр тозагына бик тиз килеп каба иде.

Металлар коррозиясе дигән хезмәтә. Фәннәр академиясендә аны ике куллап каршы алдылар, мактадылар, сөендерделәр, ә икенче көнне сүрән генә: «Бәхетсезлеккә каршы,— диделәр,— шушы ук теманы Гольдштейн тикшергән, бу хезмәт моннан унбиш көн элек кенә басылып чыккан...»

Унбиш көн! Әгәр Рибб үзен берәз гына ашыктырган булса, фәнгә «Локс эффекты» дигән күренеш кереп калган булыр иде!

Рудаларны буш токымнан арындыру ысулы. Әгәр гади генә бер хатын кисмәктә кер чайкаганда сабын күбекләренң хикмәтле сыйфатына игътибар итмәгән булса, юк, берәр айга соңрак күреп алса да ярар иде әле, бу ачыш Рибб Локсныкы булыр, аны данга күмәр, әтисе үлгәч какшаган экономик хәлен ныгытып жибәрер һәм гомеренә мәгънә бирер иде.

Индукцион мич белән дә, хлор изотопларын аеру ысулы белән дә шул ук нәрсә килеп чыкты.

Баштарак Рибб Локс үзенң уңгылыксыз булуына каршы искән жилләргә көлеп кенә карады, шунда ук икенче темага тотынды, онытылып эшләде һәм... тагын соңга калды. Гомер шулай билгесез кешеләр белән ярышта үтеп китте. Ижәт шпионажы дигән нәрсәне, үз идеяләренң әледән-әле урланып торганлыгын ул соңыннан гына белде.

Картлык ишек кага башлагач кына Рибб Локс үзенң япа-ялгыз булуын күреп алды, ялгызлыкның ачысын һәм авырлыгын сизде. Вакыт дигән нәрсә карт галимнң шәхси дошманына әйләнде һәм, тора-бара, сизелер-сизелмәс кенә булып, бөтен дөньяга, кешелеккә дошманлык һәм нәфрәт хисе туды. Университеттагы эшен, аннары өлкән лаборантлык урынын да югалткач, икенче каттагы уңай квартирасын ташлап китәргә мәжбүр булгач, якшәмбе костюмы, менә дигән микроскоп, микрофотожайланма кебек кыйммәтле әйберләрдән килгән акча эреп югалгач, коры ипи белән коры суның тәмен татый, хәмер ачысыннан берәзгә жиңеллек таба башлагач, Рибб Локсның дөньяга мөнәсәбәте тагы да үткерләнгән, дошманлаша төште.

Рибб Локс соңгы тапкыр 1933 елда, Германиядә фашистлар жиңеп чыкканга көлде. Кешеләрнң көчсезлеген аның исен китәрде. Менә шул кешеләрнң аны бар дип тә белмәве, юләрсымак фюрерга табынуы кимсетә, ачындаыра һәм үрти иде картны.

Урамда хәрби музыка һәм өзек-өзек команда биргән тавышлар яңгырап китте. Авыр солдат ботинкалары басудан урам тетрәгән кебек иде.

Дөнья яши, яшәү генә түгел, кешеләр бер-берсен үтерү өчен тырышып-тырышып әзерләнәләр иде.

Әзерләнсәләр соң? Рибб Локска барыбер. Ул кешеләр цивилизациясенң киләчәгенә ышанмый. Иртәме-соңмы ул барыбер бетәчәк. Табигатьтә мәңгелек нәрсә юк. Кояш сүнү белән, без — жиһанның хужасы, дип кәпрәйгән кешелек дөньясы жан бирәчәк. Табигать кеше

жанлыклы түгел... Моны борынгы шагыйрьләр дә белгән:

«Без булмабыз! — жиһан моны сизәрмени?

Эз дә калмас! — жиһан моны сизәрмени?

Без бетәрбез — жиһан моны сизәрмени?»

Карт утыргычтан торды да, якасын күтәреп, әкрен генә өенә атлады.

Рибб Локс яртылаш жиргә сеңгән квартирасына кайтып керде. Хәер, моны кеше торагы дип әйтерлек тә түгел иде. Яшелләнеп беткән кечкенә тәрәзәләр бүлмәне яктыртудан бигрәк, тәүлекнең дүрт вакытын белергә генә ярдәм итәләр булса кирәк, ә стенадагы сәгать йөрми. Сайгаклар атлаган саен шыгырдап сыгылып төшәләр. Стена буявы касмакланып кубып беткән. Караңгы почмак яныннан канализация торбасы үтә.

Какшаган өстәл өстендә, китап-дәфтәрләр белән бергә, икмәк сыныгы ята, сулы стакан, бөкесез графин, бер кап тоз, юылмаган савыт-сабалар тезелешеп тора, Төпчек савыты да шунда ук. Күрәсең, карт шушы бердәнбер өстәлендә ашый да, фән белән дә шөгыйльләнә булса кирәк.

Өстәл каршысындагы таш багана артында бер портрет эленеп тора. Якына килеп караганда бу рәсемнең Эйнштейн портреты икәннен танып булыр иде. Шунысы гажәп: портрет өр-яңа килеш сакланган, аңа бер бөртек тузан кунмаган.

Хужа бу портретны көн саен әйбәтләп сөртә һәм иртә-кичләрен шуның каршысына басып озак-озак уйга тала иде.

Менә хәзер дә Рибб Локс портрет янына килде.

Чү! Нинди йөрәк яргыч авазлар бу?

Канализация торбаларыннан шаулый-шаулый шакшы су ага һәм аңа кушылып кемдер яшь аралаш көлә иде.

Шик тә юк, Локс акылдан язган иде. Юкса ул үзенең алласы итеп саклап, тап төшерми тоткан портретын — бердәнбер дустаны Эйнштейнны йөзләгән кисәкләргә турап аткан булыр идемени?

Төн. Тулган ай бөтен шәһәр өстенә көмеш йөгерткән. Мүкләнгән түбә чирәпләре дә, цинклы калайлар да бер төстә.

Таң атарга ерак эле. Сыек яктылыкны ырып, авыр платформалар таккан поезд үрмәли.

Аның вагоннарына эфлисуннар да, маргарин да, китаплар да төялмәгән. Нота дәфтәрләре дә, курчаклар да юк монда. Вагоннарда мина һәм бомбалар. Аларны диңгез портында лайнерларга бушатып, Көнчыгыш Азиягә, Африкага озатачаклар.

Күпер. Паровоз, күкерт исле куге төтен бөркеп кычкыртты да, ай нурына манчылган мәһабәт күпергә килеп керде.

Кинәттән генә нәрсәдер чатнап сынды, чың итеп өзелде, ниләрдер гөрселдәп җимерелеп төште һәм каты шартлаудан соң тирә-як кара төтенгә, парга, тузанга чорналды. Күккә көпчәкләр, вагон ишекләре, тимер-томыр, такталар очты.

Тынлык әйләнеп кайтканда күпер дә, поезд да, якын-тирәдәге йорт-каралтылар да юк, кан төсенә кәргән ай хәрәбәләрене генә яктырта иде.

Милли иминлек комитеты вәкилләре катастрофа булган урынга караңгылы-яктылы вакытта ук килеп җиттеләр, ә берничә сәгать үтүгә гадәттән тыш комиссия җимерекләр, ватык-сыныклар арасында актарына иде инде. Су төбеннән чуалып-төйнәлеп беткән корыч өрлекләр, бетон багана калдыкларын күтәрделәр.

Комиссия, башта күпер җимерелгән, аннары миналар белән бомбалар шартлаган, дигән нәтижәгә килде. Ләкин техниканың соңгы сүзе булган өр-яңа күпер ничек түзмәгән соң? Комиссия моңа төпле җавап бирә алмады, фәкать металлның «интенсив коррозияләнүен», ягъни, гади кешеләр теленә күчереп әйткәндә, бик нык тутыгуын гына билгеләде.

Гаепләрлек кеше табылмады.

Ике атна үткәч, 520 метр биеклектәге мәшһүр Фифель манарасы

авып төште. Үзәктән радио һәм телевизион тапшырулар тукталды. Ил телсез калган кебек булды.

Менә шул чакны паника купты.

Шик астында торган йөзләрчә кеше кулга алынды, индустриаль үзәкләрдә комендант сәгәте кертелде.

Ә Голио елгасы аша салынган ике километрлы асма күпер суга чумгач, күрше илгә катгый нота жибәрелде. Нотага бик зәһәр итеп язылган жавап алынды.

Телеграф, телефоннар, секретарьлар, газета редакцияләре йокы күрмәделәр.

Бу юлы тикшеренүләр аныграк нәтижә бирде. Манараның нигез янындагы корыч аяклары тишкәләнеп, көпшәкләнеп беткән булып чыкты. Нилектән, ни өчен, ни сәбәпле?— дигән сораулар тагы жавапсыз калды. Хөкүмәт,— ягъни политиклар,— житәкчелегендә яңа комиссия төзәргә туры килде.

Ләкин монда, политиклардан бигрәк, психиатрлар һәм бактериологлар кирәк иде.

Чөнки болар бар да Рибб Локс эше иде. Акылдан шашкан галим коточкыч план корганнан алып бер ел буена караңгы квартирасында баш күтәрми эшләде. Ни белән мәшгуль иде соң ул? Бактерияләр үрчетү белән. Жир шарындагы тереклекне чума кизүе кебек кырып бетерүгә сәләтле бациллалар фабрикасы оештыру белән. Рибб Локсны гади бактерияләр канәгәтләнәдерми, аңа яңалары, моңарчы булмаганнары кирәк иде. Аларны бернинди антибиотиклар да жиңә алмасын! Ул терек табигать өстенә саранча явы кебек ябырылсын да, кешеләр аңышып һәм хушлашып өлгәргәнче, жирдә тереклек заты калмасын, һәм жинаятькә юнәлтелгән акыл морадына иреште.

Иң әүвәле Локс тимер бактерияләренә игътибар итте. Мәгълүм булганча, бу бактерияләр тимер оксидлары булган суларда яшиләр һәм тимер оксиды гидраты бүлеп чыгаралар. Кайчагында су үткәрү

системасында үрчеп, алар көпшөлөрне тыгылдыралар һәм зур гына шәһәрләрне судан мәхрүм итәләр.

Рибб Локска тимер бактерияләренен үтә тиз үрчи һәм саф тимерне матдәләр алмашына кертә торган токымын китереп чыгару кыен булмады. Сынау өчен Локс бактерияле шешәгә чәнечке тыгып куйган иде, икенче көнне чәнечкенең никельләнган сабы гына калганын күрде. Тагы да камилләштерә төшкәч, бактерияләр пычак-чәнечке ише вак-төякне ике-өч сәгать эчендә кимереп бетерә башладылар. Менә шул көннән алып, шашкан галим кесәсендә ампула белән тимер бактерияләре йөртә иде...

Рибб Локс диверсия объектлары сайлый белә иде,— әйтереп бармы! Дөрес, ниндидер сәбәпләр аркасында бактерияләренен яшәү потенциалы шул ике-өч сәгатьтән артмый, аннары алар таркалып һәлак булалар, юкка чыгалар. Ләкин эш эшләнган була инде.

Тәнәфесне Локс үзе ясады. Кешелек дөньясына каршы көрәштә ул тимер бактерияләрен көчсез корал дип тапты һәм тагы да куркынычрагын эзләргә кереште.

Аның квартирасындагы киштәләр пыяла савытлар, бактерия үрчетү казаннары белән тулды. Квартира миллиардлаган тереклек ияләре яши торган бер дөньяга әверелде һәм бу дөнъяның урам-тыкрыкларын, савыт-йорт номерларын Локс үзе генә белә иде. Аның беренче номерлы коралы кешенең һәм хайваннарның үзәк нерв системасын жимерә торган бактерияләр иде...

Акча житенкерәмәгәндә Рибб Локс урамга чыга, кар көрәүдән, ишек аллары чистартудан да тартынмый, базардан яшелчә-мазар күтәреп кайтырга яллана, хәтта рулетка уйный, ота һәм отыла,— ягъни үзенең бактерияләрен асрау өчен барчасын эшли, бернидән жирәнеп тормый иде. Төн уртасында да, көн туып тузанлы пыялалар аша беренче нурлар үрмәләп кергәндә дә ул аякөсте була иде. Йоклый идеме икән ул? Рибб Локс күптән инде үлек иде, ә үлемгә ял дигән нәрсә хасмыни? Картның йөзе көннән-көн агара, төссезләнә барды. Терек дөнъяны буып үтерәчәк кыямәт көне

якынлаша, чөнки Рибб Локсның — кешелек тарихындагы иң зур, иң хәтәр жинаятчыненең — тәжрибәләре тәмамланып килә иде.

Яз житте.

Исерткеч бөреләр исе, парклардан чыгып, урамнарда жәелде һәм бар катка бензин исен, шәһәр сөрәмен басып китте.

Соры чыпчыклар чыр-чу килеп комда коена, бәйрәм итә, шәһәр читендә бирелеп-бирелеп тургай сайрый иде.

Яз көне күңел ни өчен шатлана, канатлана икән? Яктыгамы? Жылыгамы әллә? Кем белә? Кеше кулында ясалма жылылык та, көн яктысы белән ярыштырлык лампалар да бар югыйсә. Ләкин кеше генә түгел, бар булган тереклек куана бит. Сөнечне бизмәнгә салып үлчәп була торган булса, иң күрәксез кош итеп яратылган чыпчыкның куанычы кеше кадәр кешенекедәй булмас идемени?

Язгы гүзәллекне, Рибб Локстан башка, һәркем сизә, ә ул аларның тойгы-хисләрен аңламый, аңлай да алмый иде. Ләкин Рибб Локс яз турында бүтәннәр белмәгән нәрсәне белә...

Ул бу язны жир йөзәндә бу соңгы яз дип исәпли иде.

Аллеяны себереп, чистартып киттеләр. Чирек сэгатытән монда балалар килеп тулды, һәм аллея үзенең элекке кыяфәтенә керде.

Бакча шау-гөр килә. Уенчыклар дөньясында мәхшәр көне: йөнтәс аю комга чалкан яткан да, агач ботагына барып кунган тәпиен күзәтә; негр-курчак, чишенеп ташлагач, оятыннан нишләргә белмичә, куак арасына поскан; бер малай, тырышып-тырмашып, космик ракетаны комга кагып азаплана, ә авариягә очрап аксаган машинаны ремонтка туктатканнар һәм күп дигәндә биш минуттан ул аерым детальләргә әйләнергә тиеш иде.

Зәңгәр, яшел, кызыл туплар, кулдан-кулга күчеп, хужаларын буташтыралар, ә әби халкы, күлмәкләрен алышып кигән оныкларын таба алмыйча, йөди...

Бакчаның караңгы бер почмагында эскәмиягә яны белән бер кеше утырган. Аның ябык бармаклары тезендәге эшләпәсен бөтәрлиләр.

Ул елмаймый. Ул кеше елмая белми, чөнки моның өчен аз гына булса да яшәү көче кирәк. Ә ул хәзер кеше түгел инде. Ул — Рибб Локс — цивилизациянең соңгы сэгәтләрен санап утыручы автомат.

Автомат көлми дә, елмаймый да.

Туп, аркылы-торкылы билбау буган нәни генә җилем туп, әллә каян тәгәрәп килде. Килде дә Локсның аяк очларында туктап калды. Нинди нәрсә бу? Ә бусы — алпан-тилпән атлап килүче ике аяклысы — ниткән жан иясе тагы? Рибб Локсны кем мазасызлый? Ул төш күрәп утыра, төшендә үле планетаны күрә иде... Бу планетаны ком барханнары күмеп киткән, чал океан гына шаулыи анда...

Тукта, кем ул: «Бабакай, ә, бабакай!—дип эндәшә?— Тубымны бирегез әле»,— ди? Кем ул бабакай?

Нинди хикмәт, нинди могҗиза бу? Рибб Локс, буыннарының чытырдавына түзеп, җиргә иелде дә, бизәкле тупны алды, ябышкан ком бөртекләрен җиңе белән сөртте:

— Мә, тот, кызчык. Бу синең тубыңмы?— дөде ул төштәге шикелле.

Кызчык ияген какты.

— Матур туп. Әниң бармы синең?

— Бар. Әнә...— диде бала, Рибб Локска туры карап.

— Әтиң?

Юк, кызның әтисе юк иде.

— Минем алда утырасың киләме?

— Килә.

Бала Рибб Локсның тезләренә үрмәли дә башлады. Картның йөрәге дөп-дөп тибәргә тотынды.

— Ә минем бабам да юк. Әбием генә...— диде нәзек тавыш.

— Кара син аны,— дип әйтеп жибәрде Локс, үзе дә сизмәстән һәм сүзләренәң каян алынганын да белми калды.— Әбиең дә бармыни әле синең!

— Тупны әби алып бирде.

— Тупнымы? Тупның нидән ясалганын беләсеңме соң син?— диде карт галим һәм тезеп китте: «Аны каучуктан ясыйлар, ә каучук — органик матдә...».

— Матдә?!—дип чыелдады кызчык һәм беренче тапкыр ишеткән сүзен кат-кат әйтеп карады.— Матдә... Бабакай, мин үскәч, матдәдән туп ясаучы булам! Күп итеп ясыйм мин аларны. Ул чагында синең дә тубың булыр...

Рибб Локсның тез буыннары калтырады. Икенче кешенең сулышын тою, икенче йөрәкнең типкәнән ишетү — болар аның өчен коточкыч яңа иде. Кызчыкның күзләре Рибб Локска чиксез ышаныч белән, самими бер назлану белән карыйлар...

— Син минем бабам бул, яме,— дип әйтеп салды кыз.

— Әлбәттә, әлбәттә, балакаем.

Кызның әнисе килеп житте: «Ай-яй, Дези,— диде ул.— Синең туфлиләрәң тузанлы бит. Шулай ярыймыни!» — Хатын Рибб Локстан гафу

үтенде Һәм Дезины кулына алды.

— Юк, юк... бик әйбәт кызчык... Мин аңа каучук матдәсе турында сөйләмәкче идем,— диде карт, аска карап.

Башта картның күз аллары караңгыланып китте. Агачлар, фонарь баганалары, йортлар кинәт кенә чайкалып куйдылар. Дөньяның асты-өскә килде.

—Сез авырып киттегезме әллә?

Ханым ялгыша иде. Чөнки бу — чир галәмәте түгел, савыгу билгесе иде. Ләкин Рибб Локс тәмам хәле киткәнән, өенә ярдәмсез генә кайтып житә алмаячагын сизде. Беркадәр икеләнеп торгач, карт беренче мәртәбә кешеләрдән ярдәм сорарга батырчылык итте: «Сез мине өйгә озатмассызмы... ерак түгел...» — дип үтенде ул.

Әлбәттә. Дезиның әнисе мохтаж кешеләргә ярдәм итәргә һәрвакыт хәзер.

—Бәлки, ашыгыч ярдәм машинасы...

—Юк, юк, ханым...

Ун минуттан алар өчәүләп Рибб Локсның квартирасына кайтып життеләр. Ханым Локсны жайлап кына кәнәфигә утыртты, су бирде. Ә Дези ул арада квартира белән танышып йөрде.

Тонык лампадан төшкән яктыда меңләгән пыялалар, төрле төстәге эремәләр елкылдый, стеналарда аксыл таплар, кызыллы-яшелле бизәкләр, алсу күләгәләр дерелди, түшәмдә пәрәвез жепләренә үрелгән салават күпере эленеп тора иде.

Дези жир асты патшалыгындагы кебек хыялый бизәкләргә сокланып карап торды.

—Нинди матур, ах, нинди матур! Әнием, карасана!

Рибб Локсның тәне кызыша иде. Үләр алдыннан аның күзләрендә кешеләргә Һәм киләчәккә өмет нуры кабынгандай булды.

— Сез, бәлки, гажәпләнәсездер, ханым,— дип хәлсез генә пышылдады ул. — Сез бер бәхетсез бәндәнең соңгы сәгәтләрен күрәсез...

Мин химик, бактериолог. Кеше үтергеч бактерияләр үрчетүче... Мин дөньяны юк итәргә жыенган идем. Аңлайсызмы, Дезины да! Курыкмагыз, үтенәм сездән, курыкмагыз! Бактерияләр — энә алар, пыяла бөке белән томаланган, аларны беркем дә ачып чыгармас. Беркем дә! Ике сәгатътән алар тончыгып үләргә тиеш.

Мин кешеләрне күрә алмый идем. Кешене мин жәмгыять белән — гаделсез система белән бутаганмын. Минем гомерем артык озын һәм кызыксыз булды, аның турында сөйләүнең кирәге дә юк. Бүген ул тәмам була.

Рәхмәт сезгә. Рәхмәт сиңа, Дези! Өстәл тартмасын ачыгыз әле. Муенса күрәсезме? Ул минем әниемнеке иде... Ул кыйммәт торадыр. Дезига... Хәзер китегез. Хушыгыз. Юк, китегез, зинһар... Дези, хуш, кызым.

Рибб Локс ялгыз яшәде. Миллионлаган кешеләр арасында ялгыз иде ул. Рибб Локс ялгыз гына үлдә. Ләкин ул кешелек жылысын тоеп үлдә.

Дөнья яши һәм яшәячәк иде. Рибб Локсның туганнары — кешеләр — мәңгелек яз булсын өчен яшәячәкләр иде.